

ОСОБЛИВОСТІ САМООЦІНКИ ДІТЕЙ ІЗ МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Лисак Оксана Олексіївна

здобувачка магістерського рівня вищої освіти за спеціальністю «Логопедія»
Житомирський державний університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

Проблема формування самооцінки дітей із мовленнєвими порушеннями набуває особливої актуальності в умовах розвитку інклюзивної освіти та посилення уваги до особистісно-орієнтованого підходу в навчанні. Молодший шкільний вік є сенситивним періодом становлення самосвідомості, коли інтенсивно формується уявлення дитини про себе, власні можливості, успіхи й невдачі. Самооцінка в цей період значною мірою залежить від результатів навчальної діяльності, характеру міжособистісної взаємодії та оцінних суджень дорослих. Для дітей із мовленнєвими порушеннями процес формування адекватної самооцінки ускладнюється специфікою їхнього психофізичного розвитку та особливостями комунікативної діяльності.

У психолого-педагогічній науці самооцінка розглядається як складне особистісне утворення, що включає когнітивний, емоційний і поведінковий компоненти. Самооцінка молодшого школяра формується під впливом навчальної діяльності як провідної, а також через систему взаємин із дорослими й однолітками. Вона може бути адекватною, заниженою або завищеною, що визначає характер поведінки дитини, рівень її домагань і навчальну мотивацію.

Проблема формування особистості та розвитку самооцінки дітей із мовленнєвими порушеннями посідає важливе місце в сучасних логопедичних і психолого-педагогічних дослідженнях. Теоретичні та практичні аспекти цієї проблематики висвітлено у працях Г.Волкової, С.Валявко, С.Доскач, Н.Жук, С.Лауткіної, Г.Меднікової, К.Панасенко, О.Слинько, О.Усанової та інших вчених. У їхніх дослідженнях обґрунтовується взаємозв'язок мовленнєвого розвитку дитини з формуванням її емоційно-вольової сфери, комунікативної активності та самооцінки, що є важливим підґрунтям для вдосконалення корекційно-розвиткової роботи вчителя-логопеда.

У дітей із мовленнєвими порушеннями особливості самооцінки часто зумовлені труднощами вербального спілкування. Порушення звуковимови, недорозвинення лексико-граматичної будови мовлення, фонематичних процесів або загальне недорозвинення мовлення обмежують можливості повноцінної участі в освітньому процесі. Учень може відчувати труднощі під час відповідей на уроці, у побудові зв'язних висловлювань, у спілкуванні з однолітками. О. Слепович наголошує на тому, що усвідомлення дитиною власного мовленнєвого дефекту, її емоційно-оцінне ставлення до нього та характер реактування можуть негативно позначатися на особистісному становленні підростаючої особистості. Негативне сприйняття власного мовлення здатне зумовлювати у дитини внутрішню напруженість, ускладнювати міжособистісну взаємодію та знижувати якість спілкування з оточенням, що безпосередньо впливає на формування неадекватної самооцінки [2]. Повторювані ситуації неуспіху, зауваження щодо мовлення, насмішки з боку однолітків сприяють формуванню почуття невпевненості, тривожності, соціальної скутості. Унаслідок цього часто спостерігається занижена самооцінка, що проявляється в униканні мовленнєвої активності, страху публічних виступів, небажанні брати участь у колективних видах діяльності. У межах дослідження особливостей самооцінки дітей із мовленнєвими порушеннями важливо враховувати, що надмірна зосередженість дитини на власному мовленнєвому дефекті, так звана хвороблива фіксація на ньому, може спричинити суттєві зміни в емоційно-особистісній сфері. Усвідомлення мовленнєвої неспроможності нерідко зумовлює формування невпевненості у власних силах, замкненості, підвищеної

дратівливості, образливості, тривожності або навіть агресивних реакцій. Це, своєю чергою, ускладнює процес спілкування, посилює негативізм у взаємодії з ровесниками та негативно впливає на становлення адекватної самооцінки. Водночас, як зазначають Л. Кузнєцова, Л. Переслені та Л. Сонцева, молодші школярі з мовленнєвими порушеннями нерідко характеризуються недостатнім рівнем критичності щодо оцінювання власних можливостей, що проявляється у схильності до їх переоцінювання. Така суперечливість у проявах самооцінки свідчить про її нестійкість і потребу в цілеспрямованій корекційно-розвитковій роботі [2].

Разом з тим у деяких дітей молодшого шкільного віку може формуватися компенсаторно завищена самооцінка як своєрідний психологічний захист від переживання власної неспроможності. Така форма проявляється в демонстративній поведінці, запереченні труднощів, зниженій критичності до власних результатів. Незалежно від типу самооцінки, її неадекватність негативно впливає на навчальну діяльність, міжособистісні стосунки та загальний емоційний стан дитини.

Структура самооцінки дітей із мовленнєвими порушеннями має свої особливості. Когнітивний компонент може характеризуватися недостатньою диференційованістю уявлень про власні можливості; емоційний – підвищеною чутливістю до оцінювання; поведінковий – нестійкістю рівня домагань та залежністю від зовнішнього схвалення. Значний вплив на формування самооцінки має позиція вчителя, стиль педагогічного спілкування, характер зворотного зв'язку та створення ситуацій успіху.

У логопедичному аспекті проблема самооцінки набуває особливого значення, оскільки корекційно-розвиткова робота спрямована не лише на подолання мовленнєвого дефекту, а й на гармонізацію особистісного розвитку дитини. Заняття з учителем-логопедом створюють умови для індивідуалізованої підтримки, формування позитивного досвіду мовленнєвої діяльності, поступового ускладнення завдань із урахуванням зони найближчого розвитку дитини. Важливим є використання методів позитивного підкріплення, доброзичливої корекції помилок, розвитку рефлексії та усвідомлення власних досягнень. Систематичне переживання успіху сприяє підвищенню впевненості у власних можливостях і формуванню адекватної самооцінки.

Ефективність формування позитивного «Я-образу» молодших школярів із мовленнєвими порушеннями залежить також від узгодженості дій логопеда, класного керівника та батьків. Толерантне ставлення дорослих та ровесників, своєчасна корекційна допомога сприяють зменшенню вторинних психологічних ускладнень.

Таким чином, самооцінка дітей молодшого шкільного віку із мовленнєвими порушеннями є динамічним утворенням, що формується під впливом мовленнєвого розвитку, соціальної ситуації розвитку та організації педагогічної взаємодії. Урахування логопедичного аспекту в дослідженні цієї проблеми дає змогу підвищити ефективність корекційної роботи, забезпечити гармонійний розвиток особистості учня початкової школи та створити умови для його успішної соціалізації.

Список літератури:

1. Омельченко А. Ф., Стахова О. О. Проблема самооцінки дітей із мовленнєвими порушеннями у вітчизняній науці. URL: https://fc.sspu.edu.ua/files/doc_files/2019/1/aktualni_problemi_log_2019_1cca8.pdf#page=219 (дата звернення: 25.02.2026)
2. Підлужна Т. О., Щербакова І. М. Психологічний аналіз самооцінки дітей з мовленнєвими порушеннями. Актуальні проблеми корекційної педагогіки, психології та реабілітації: матеріали III Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (з міжнародною участю) (22 травня 2019 року, м. Суми). Суми: ФОП Цьома С. П., 2019. С.219-221.

3. Самойлова А. О., Музичко Л. Т. Особливості формування самооцінки у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення. Молодий вчений. Одеса, 2022. № 6 (106). С. 18-22

4. Щербакова І. М. Особливості самооцінки дітей з мовленнєвими порушеннями. Людина віртуальна: нові горизонти: зб. наукових праць. Монреаль: СРМ «ASF», 2019. С.123-126.